

**Міністерство освіти і науки України
Ужгородський національний університет**

***СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ***

Випуск 3

Збірник наукових праць

Ужгород – 2005

УДК 80(082)

ББК Ш 04/08 я 43

С-91

Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 3. / Відп.ред.Фабіан М.П. – Ужгород: ПП Піголицип П.Ю. 2005. – 535 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом телебачення і радіомовлення України. Свідоцтво **КВ № 8917** від **29.06.2004 р.**

Наукове фахове видання, затверджене **постановою Президії ВАК України від 15.12.2004 р. № 3 – 05/11.**

Збірник містить науковий доробок викладачів та аспірантів Ужгородського національного університету, інших вузів України, близького та далекого зарубіжжя. У науковому збірнику представлено сучасні дослідження з іноземної філології в галузях мовознавства, літературознавства і методики викладання англійської, німецької та французької мов у середніх та вищих навчальних закладах.

Рекомендовано до друку Редакційно-видавничою радою Ужгородського національного університету 20 квітня 2005 р., протокол № 2.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

доктор філологічних наук, професор М.П. Фабіан

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О.М. Гвоздяк, кандидат педагогічних наук, доцент

Л.Г. Голомб, доктор філологічних наук, професор

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор

І.В. Козубовська, доктор педагогічних наук, професор

І.М. Колегаєва, доктор філологічних наук, професор

П.М. Лизанець, доктор філологічних наук, професор

О.Ф. Мочар, кандидат філологічних наук, доцент

В.В. Сагарда, доктор педагогічних наук, професор

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Л.О. Белей, доктор філологічних наук, професор (Ужгородський національний університет)

С.М.Пахомова, доктор філологічних наук, професор (Ужгородський національний університет)

ЗМІСТ
МОВОЗНАВСТВО

<i>Лизанцю П.М. – 75</i>	5
<i>Лизанець П.М. Фабіан М.П.</i> До виходу в світ „українсько – угорського словника”.....	7
<i>Toth A.</i> Form and meaning in a Recurrent Neural Network.....	22
<i>Бублейник Л.В.</i> Семантические схождения и расхождения в лексических корреляциях русского, украинского, белорусского языков.....	31
<i>Кияк Т.Р.</i> Проблема інтернаціоналізмів у фахових мовах.....	39
<i>Гвоздяк О.М.</i> Мовна компетенція та етнічна ідентифікація німців Мукачівщини (Закарпаття).....	43
<i>Г.І. Меліці – 75</i>	59
<i>Меліка Г.І.</i> Лексика інтеркультурної взаємодії у мультиетнічному просторі.....	61
<i>Мочар О.Ф.</i> Міжкультурна комунікація і проблеми навчання перекладу.....	69
<i>Sisák Z.</i> Textuelle Wiederaufnahme durch Pro-formen: textlinguistische und sprachdidaktische Überlegungen.....	76
<i>Ладченко М.</i> Гібридні утворення англійського походження у словниковому складі сучасної німецької мови.....	97
<i>Gehl H.</i> Interethnische Forschungen In Transkarpatien.....	103
<i>Чолос І.І.</i> Субституція лексичних трансферів у середньобаварській австрійській говірці Закарпаття.....	120
<i>Висlobодська І.М.</i> Механізм формування семантики багатозначних фразових дієслів сучасної англійської мови.....	128
<i>Džambová A.</i> Einige Bemerkungen zu den Suprasegmentalia wie kann man Suprasegmentalia trainieren und überprüfen?.....	136
<i>Лалаян Н.С.</i> Фразеологічні одиниці з ономастичним компонентом як фрагмент мовної картини світу (на матеріалі німецької мови).....	146
<i>Kášová M., Vaňášová J.</i> Soziopsychologische Aspekte im Bereich deutscher und slowakischer Sprechakte.....	153
<i>Detjanová L.</i> Lost in translation.....	166

<i>Лис А.</i> Європейська ідентичність та мультикультурне суспільство. дослідження в галузі економічної комунікації.....	170
Кулі Ф.А. – 70	180
<i>Куля Ф.А.</i> Німецькі топоніми долини Латориці (до питання про німецьку топонімію Закарпаття).....	182
<i>Ганус С.</i> Колатераль мови і нації в історичному смислообразі німецького романтизму.....	186
<i>Tomascikova S.</i> Structural and temporal frames of communication in discourse of British television news bulletins.....	213
<i>Присяжнюк О.Я.</i> Анализ диапазоновых характеристик восьмитерриториальных типов британского произношения.....	219
<i>Rafajlovičová R.</i> Subordination as a feature of syntactic complexity.....	236
<i>Соломаха А.В.</i> Лексика, яка вербалізує етнореалії в сучасній німецькій мові: культурологічний аспект.....	242
<i>Бойтор В.Ю. Калинич І.Й.</i> Проблема варіантів мови у контексті навчання культури іншомовного спілкування.....	251
<i>Есенова Е.Й.</i> Двомовність як аспект мовної взаємодії.....	259
<i>Іваницька М., Коваль К., Іваницький Р.</i> Терміносистема екологічного менеджменту в німецькій мові (в контексті англійської та української мов.....	265
<i>Заварнова-Попович Н.</i> Переклад „Послання ап. Павла до римлян (8.1-10)“ німецькою мовою.....	280
<i>Яцюк І.</i> Особливості діалектного вирівнювання у говірках німецьких поселенців Буковини та Галичини - переселенців з південно-західної Німеччини (1772-1940 рр.).....	289
<i>Цапулич О.Т.</i> Компаративні фразеологізми в південно - богемській німецькій говірці Закарпаття.....	298
<i>Цапулич О.Т.</i> До питання вивчення інтерференційних процесів у середньобаварській богемській говірці Закарпаття.....	306
<i>Pavličková E.</i> The presence of French and Latin borrowings in the English law language.....	314
<i>Штмліха М.М.</i> Складне речення у спонтанному діалектному мовленні богемських німців Закарпаття.....	320
<i>Іжовська І.Ю.</i> Вплив німецької мови на розвиток кулінарної лексики угорців Закарпаття.....	326

ДВОМОВНІСТЬ ЯК АСПЕКТ МОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Есенова Е.Й.

Ужгородський національний університет

Взаємодія мов як родове поняття зазвичай розглядається у трьох аспектах: 1) мовні контакти (соціологічний аспект); 2) двомовність або білінгвізм (психологічний аспект); 3) інтерференція (лінгвістичний аспект). Розгляду проблематики мовних контактів присвячено одну з наших попередніх публікацій. У даній статті зупинимося детально на проблемах двомовності. Як ми вже зауважили, білінгвізм часто кваліфікується як психологічний аспект мовної взаємодії. Ряд дослідників 60-х — 70-х років 20 століття навіть вважали, що двомовність взагалі не є проблемою лінгвістики, а має розглядатися у рамках психології.

Однак мова — багатоаспектне явище, яке потрібно досліджувати з різних точок зору. Оскільки двомовність є продуктом функціонування мови у певних соціальних умовах, то вона відноситься значною мірою до сфери лінгвістики. Таким чином, **проблема** вивчення двомовності полягає в тому, що вона як складне явище повинна розглядатися і лінгвістикою, і соціологією, і психологією, і етнографією. При дослідженні двомовності у рамках мовознавства слід підкреслити необхідність вивчення її у зв'язку з іншими проблемами взаємодії мов, а саме мовними контактами та інтерференцією, які теж відносяться до недостатньо вивчених питань загального мовознавства.

Протягом останніх десятиліть вивченню двомовності присвячено певну кількість наукових досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед них слід згадати праці У.Вайнрайха [1972; 1979], Е.Хаугена [1972], Ю.О.Жлуктенка [1974], Л.В.Щерби [1974], В.Ю.Розенцвейга [1972]. Однак таке багатоаспектне явище як білінгвізм не могло не викликати певних труднощів при дослідженні. В результаті цього висновки дослідників часто не збігаються, а подекуди багато в чому навіть суперечать один одному.

Не претендуючи на те, щоб у рамках цієї публікації вирішити широкий спектр проблем, пов'язаних з даною проблематикою, ми ставимо за мету окреслити коло питань, які чекають свого глибокого аналізу в лінгвістиці. Для досягнення цієї мети ми поставимо наступні завдання: 1) розкрити природу двомовності; 2) навести основні визначення цього явища; 3) описати лінгвістичний аспект білінгвізму; 4) проаналізувати існуючі класифікації типів двомовності; 5) розглянути зв'язок між двомовністю та багатомовністю.

Зміст лінгвістичного аспекту двомовності мовознавці розуміють по-різному. У.Вайнрайх [Вайнрайх 1972: 27] вбачає його в тому, щоб описати ті декілька мовних систем, які опиняються у контакті одна з одною; виявити ті відмінності між цими системами, які ускладнюють одночасне володіння ними; передбачити вірогідні прояви інтерференції, які виникають в результаті контакту мов; і, нарешті, виявити в поведінці двомовних носіїв ті відхилення від норм кожної з мов, які пов'язані з їх двомовністю.

В.Ю.Розенцвейг [Розенцвейг 1972: 4] під власне лінгвістичним аспектом білінгвізму розуміє проблему опису мовної комунікації в умовах контакту різномовних колективів. Таким чином, лінгвістичний аспект двомовності охоплює цілий комплекс питань: співвідношення структур мов, що взаємодіють, специфіку функціонування мови у двомовному середовищі тощо. Це дало можливість Ю.О.Жлуктенку [Жлуктенко 1974: 6] виділити такі аспекти лінгвістичної сторони двомовності: соціолінгвістичний, структурно-лінгвістичний, функціональний, нормативний, психолінгвістичний.

Двомовністю називають „практику попереминого користування двома мовами, а мовців, які цю практику здійснюють, двомовними (білінгвами)”. Це визначення У.Вайнрайха [Вайнрайха 1979: 22], на думку багатьох мовознавців, є найкращим, і більшість спроб замінити його були невдалими. Ось визначення В.Ю.Розенцвейга: „Двомовність — це володіння двома мовами та регулярне переключення з однієї на іншу в залежності від ситуації спілкування” [Розенцвейг 1972: 9].

Ю.Д.Дешерієв та І.Ф.Протченко [Дешерієв, Протченко 1972: 33] вважають, що в суто лінгвістичному аспекті двомовність визначається як „знання двох мов з однаковим ступенем досконалості”. Л.В.Щерба [Щерба 1974: 313] під двомовністю розумів „здатність тих чи інших груп населення спілкуватися двома мовами. Оскільки мова є функцією соціальних угруповань, то бути двомовними означає належати одночасно до двох таких різних угруповань”. Д.В.Будняк [Будняк 1991: 13] визначає білінгвізм як „суспільний феномен, який реалізується мовцем і проявляється в практиці використання індивідами двох мов з певною функціональною широтою”. Це визначення ми візьмемо за основу.

У лінгвістичній літературі було зроблено чимало спроб прокласифікувати типи двомовності. Однак погляди дослідників на дане питання містять у собі багато суб'єктивізму, який пояснюється тим, що одні мовознавці на перший план ставили психологічний, інші — соціологічний, треті — власне лінгвістичний аспект вивчення цього складного явища. На думку П.М.Лизанця [Лизанець 1971: 10], у процесі вивчення двомовності необхідно прагнути до тісного взаємозв'язку психологічного та лінгвістичного аспекту дослідження. Тому дослідник розрізняє такі основні види білінгвізму: а)активний і пасивний; б)початковий та повний; в)індивідуальний та груповий (масовий); г)штучний та природний; д)змішаний та незмішаний; е)контактний та неконтактний.

Л.В.Щерба [Щерба 1974: 315] виділяє такі два випадки двомовності:

1. Член двох груп, що взаємно виключають одна одну, ніколи не має можливості вживати обидві мови впереміж. Цей вид мовознавець назвав чистою двомовністю, коли у свідомості мовця обидві мови існують незалежно одна від одної без порівнянь та паралелей. Вона виникає у результаті оволодіння мовами так званим природним шляхом, тобто шляхом занурення у середовище мови, що вивчається, при повній ізоляції від рідної.

2. Люди постійно переходять з однієї мови на іншу, вживають то одну, то іншу впереміж, відбувається змішування мов, їхнє взаємопроникнення. Цей вид

двомовності дослідник назвав змішаним, він передбачає паралельний зв'язок еквівалентних засобів двох мов з відповідними їм поняттями. Така двомовність виникає у дітей в родинях зі змішаними шлюбами, а також внаслідок вивчення другої мови через посередництво рідної.

При цьому Л.В.Щерба [Щерба 1974: 315] зауважує, що при другому виді білінгвізму кожна ідея має два способи вираження, таким чином створюється по суті єдина мова, але з двома формами. Люди при цьому не відчують жодних труднощів при переході з однієї мови на іншу: обидві системи співвіднесені в них одна до одної до найменших дрібниць. При цьому зазвичай відбувається іноді взаємне, іноді однобічне пристосування двох мов одна до одної. Яким це пристосування буде, залежить від порівняльної культурної значущості обох мов.

Е.Хауген [1972:64] розрізняє чотири типи ситуацій двомовності: 1)подвійна культура при двомовності; 2)подвійна культура при одномовності; 3)єдина культура при двомовності; 4)єдина культура при одномовності. Така класифікація здається правомірною, оскільки людина, яка вивчає іноземну мову в середовищі єдиної культури, зовсім не обов'язково засвоїть повністю нову систему культурних моделей.

Існує також точка зору, що люди, які спілкуються двома мовами, ніколи не втрачають відчуття відмінності між ними. З цим цілком можна погодитися. Тому процес змішування та взаємопроникнення мов є очевидним. Це дає можливість А.Росетті [1972:117] зробити висновок, що мов, які були б абсолютно позбавлені певних елементів змішування, немає, а це означає, що усі мови в тій чи іншій мірі є змішаними.

В.В.Дубичинський [1993:39] розуміє білінгвізм як: 1)добре володіння другою мовою, яке, разом з тим, не можна порівняти з вільним володінням рідною мовою; 2)здатність чітко висловлювати свої думки при контактах і розуміти другу мову настільки, наскільки це потрібно (повне володіння мовою при такому широкому розумінні двомовності не є обов'язковим).

Таким чином, дві мови індивіда існують незалежно одна від одної, він має можливість, спілкуючись однією, брати зі словника другої мови слова, які здаються йому потрібними. Але перед цим він бере з другої мови поняття, відтінки та забарвлення, які з певної причини здаються йому необхідними. За слушним зауваженням Р.Якобсона [1963:95], переключення з одного мовного коду на інший цілком можливе і практикується в дійсності тільки тому, що мови ізоморфні: в основі їхньої структури лежать одні й ті самі загальні принципи.

Е.Свадост [1968:203] виділяє такі види та особливості міжмовних впливів: 1)залежність впливу однієї мови на іншу від характеру контакту між ними; 2)від впливу культури; 3)від ступеня спорідненості; 4)нерівномірність впливу однієї мови на різні сфери іншої; 5)зростання стійкості мови у міру зростання культурності народу. Стосовно третього пункту автор підкреслює, що мови, які відрізняються за походженням та типологією, у всьому розрізняються, вони характеризуються дуже сильними національними традиціями та особливостями, і тому зазвичай не впливають одна на одну. На нашу думку, з

цим твердженням не можна погодитись, оскільки типологічна відмінність мов не може стояти на перешкоді їх контакту і, як наслідок, взаємовпливу.

Наведемо класифікацію видів білінгвізму Т.А.Бертагасва [1972:83—86]:

1.а)активний (володіння другою мовою в усній та письмовій формах) — б)пасивний (часткове засвоєння другої мови — вміння розуміти, але невміння відповісти); 2.а)нормативний (характеризується додержанням норм обох мов) — б)однобічно-нормативний (двомовець дотримується лише норм однієї з мов, найчастіше рідної) — в)ненормативний (з порушенням норм другої мови частково або повністю); 3.а)цільовий (цілеспрямований, вживається зі спеціальним завданням — мова дикторів, конференсьє тощо) — б)побутовий (повсякденний); 4.а)індивідуальний (білінгвізм окремих носіїв мови) — б)груповий (охоплює компактну групу) — в)масовий (охоплює основну масу носіїв мови) — г)суцільний (охоплює усіх носіїв мови). Як бачимо, цю класифікацію типів двомовності побудовано на декількох принципах та позиціях, і вона, на нашу думку, є цілком слушною, оскільки охоплює більшість аспектів цього складного явища.

Однак, на думку Б.Гавранека [1972:96], термін „двомовність” потрібно застосовувати лише до колективної двомовності, тобто обмежити його лише тим випадком, коли в одному мовному колективі (а не тільки в окремих його членів) наявні та використовуються дві різні граматичні системи та два різні словники. Говорячи про ступені двомовності, мовознавець розрізняє повну та часткову, а для випадків двомовності в межах однієї й тієї самої мови пропонує вживати термін „диглосія”.

Лінгвістів завжди цікавило питання: чи може двомовний індивід висловлюватися обома мовами абсолютно чисто, не порушуючи норм їх вживання? На думку Ю.О.Жлуктенка [1964:11], така можливість існує лише теоретично, на практиці подібні випадки — винятки. Щоб вільно володіти обома мовами, треба вивчити не лише новий комплект термінології. Треба було б, за слушним зауваженням Е.Хаугена [Haugen 1953: 9], щоб досвід, який індивід набув, користуючись однією мовою, він набув користуючись другою мовою. А вимагати від людини, щоб вона пережила свій життєвий досвід заново — нездійсненно.

Говорячи про двомовність, слід сказати декілька слів про багатомовність (мультилінгвізм, поліглотія). Багатомовні індивіди (поліглоти) — люди, які знають і користуються більше ніж двома мовами. Це явище недостатньо вивчене в лінгвістиці. На думку багатьох авторів, різниця між двомовністю і багатомовністю суто кількісна. Щоправда вони не заперечують, що між одномовністю і багатомовністю існують не тільки кількісні, але також і якісні відмінності, які мають під собою соціологічне, психологічне та лінгвістичне підґрунтя.

Однак що стосується двомовності та багатомовності, то більшість з них поділяє думку В.О.Авроріна [Аврорин 1972: 49], згідно з якою двомовність є „хоча і поодиноким випадком, але випадком багатомовності”. Таким чином вважається, що достатньо однієї опозиції (одномовність — багатомовність),

якщо немає спеціальної потреби у розмежуванні двомовності, тримовності, чотиримовності, п'ятимовності тощо.

Вважаємо, що з такою точкою зору не можна погодитися. Цілком слушною здається думка Ю.О.Жлуктенка [Жлуктенко 1974: 53-54], що за умов багатомовності „відношення між мовами, що контактують, ускладнюються, виникає ряд проміжкових процесів, мовні аналогії та ототожнення набувають вигляду багатоланкових ланцюжків”. А попередній досвід двомовності значно полегшує засвоєння кожної нової мови, і при цьому проявляється вплив не тільки рідної, але й усіх інших мов, що вивчалися.

Отже, із зазначеного вище можна зробити наступні **висновки**:

1. Двомовність як складне явище повинна вивчатися не тільки соціологією, психологією, етнографією та іншими суспільними науками, але в значній мірі повинна розглядатися лінгвістикою, оскільки вона є результатом мовних контактів та функціонування мовних колективів.

2. Власне лінгвістичний аспект двомовності охоплює складний комплекс питань, що дозволяє виділити у його рамках нормативний, функціональний, структурно-лінгвістичний, соціолінгвістичний та психолінгвістичний аспекти.

3. Класифікації типів білінгвізму доцільно будувати на декількох принципах та опозиціях, що дозволяє охопити більшість аспектів цього складного явища.

4. Різницю між двомовністю та багатомовністю не слід розглядати як суто кількісну, оскільки вона містить значні якісні відмінності, які мають під собою серйозну лінгвістичну, психологічну та соціологічну основу.

Як бачимо, питання білінгвізму у всій його багатоплановості вивчені недостатньо. У лінгвістичній літературі немає ні одностайного визначення цього складного феномену, ні вичерпної класифікації типів двомовності, ні повного опису усіх її аспектів. Саме тому проведення подальших досліджень у цьому напрямку має безсумнівні **перспективи**.

Література

Аврорин В.А. Двухязычие и школа // Проблемы двухязычия и многоязычия. — М.: Наука, 1972. — С.49—62.

Бертагаев Т.А. Билингвизм и его разновидности в системе употребления // Проблемы двухязычия и многоязычия. — М.: Наука, 1972. — С.82—88.

Будняк Д.В. Полонизмы в современном украинском литературном языке: Автореф. дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.01. — К., 1991. — 55 с.

Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1972. — Вып.6. — С.25—60.

Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования. — К.: Вища школа, 1979. — 263 с.

Гавранек Б. К проблематике смешения языков // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1972. — Вып.6. — С.94—111.

Дешериев Ю.Д., Протченко И.Ф. Основные аспекты исследования двуязычия и многоязычия // Проблемы двуязычия и многоязычия. — М.: Наука, 1972. — С.26—42.

Дубичинский В.В. Лексические параллели. — Харьков: Харьк. лексикографич. общество, 1993. — 155 с.

Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. — К: Вища школа, 1974. — 176 с.

Жлуктенко Ю.О. Українсько-англійські міжмовні відносини (Українська мова у США і Канаді). — К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1964. — 168 с.

Лизанец П.Н. Украинско-венгерские межъязыковые контакты (мадьяризмы в украинском языке): Автореф. дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.01. — Львов, 1971. — 45 с.

Розенцвейг В.Ю. Основные вопросы теории языковых контактов // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1972. — Вып.6. — С.5—20.

Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты (лингвистическая проблематика). — Л.: Наука, 1972. — 80 с.

Росетти А. Смешанный язык и смешение языков // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1972. — Вып.6. — С.112—119.

Свадост Э.П. Как возникает всеобщий язык. — М.: Наука, 1968. — 287 с.

Хауген Э. Языковой контакт // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1972. — Вып.6. — С.61—68.

Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. — Л.: Наука, 1974. — 423 с.

Якобсон Р. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание // Новое в лингвистике. — М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1963. — Вып.3. — С.95—105.

Haugen E. The Norwegian Language in America. — Philadelphia, 1953. — Vol.1—2. — 574 p.

Summary

The present article deals with some linguistic and extra-linguistic aspects of the problem of bilingualism. Several definitions of this complicated phenomenon are presented, and numerous classifications of types of bilingualism are analysed. Common and distinctive features of bilingualism and multilingualism are also touched upon.